

Tres escenaris alternatius

View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Revistes Catalanes amb Accés Obert

Jordí Serra

Director del Centre Català de Prospectiva

L'impacte dels incendis catastròfics planteja la necessitat de reconstruir el país, i aquesta tasca es desplega sobre la base de la sostenibilitat. Els efectes del canvi climàtic fan de Catalunya un desert on les activitats econòmiques tradicionals no tenen cabuda i a on arriben milers d'immigrants del nord d'Àfrica. El desenvolupament de les tecnologies de la informació fan possible la creació d'un món paral·lel al de la biosfera, una realitat nova on la vida adopta una dimensió diferent. Aquests móns possibles són producte de la ciència ficció o de la prospectiva basada en les dades aportades per la situació actual?

La nostra determinació de crear, inventar, descobrir, dissenyar i, en definitiva, de fer passar coses i, en menor mesura, d'evitar-les, ha estat un dels grans motors de la història. I el combustible d'aquest motor no és altre que les imatges de futur. I és precisament per aquesta raó que, tot i ser un petit exercici de gosadia, té interès realitzar un pronòstic a cinquanta anys vista.

No podem, però, ignorar que, a tan llarg termini, manquem de prou dades i prou fiables per construir escenaris als quals puguem assignar una probabilitat d'ocurrència amb una mínima precisió; d'aquí que algunes persones pensin que és fútil intentar preveure a tan llarg termini. Però, per altra banda, situar-nos cinc dècades en el futur ens dona un marge de llibertat amplíssim. Les estructures i les inèrcies que governen el present queden massa lluny i, per tant, es pot treballar amb hipòtesis que, a més curt termini, serien inversemblants. Evidentment, es pot qüestionar el rigor científic d'estimacions d'aquesta mena però tenen un valor indubtable. El futur no és mai únicament el resultat de les tendències i dels esdeveniments; la voluntat humana és sovint un poderós desencadenador. Si ho pensem, quantes coses han succeït només perquè algú ho va creure possible? Moltes, més que no ens creiem. Quan s'intenta decidir quin és el futur que ens agradaria aconseguir, aquesta mena de pronòstics a llarg termini, esdevenen molt útils ja que ens ajuden a visualitzar les diverses alternatives de futur.

Seguidament s'ofereixen tres imatges de futurs alternatius de Catalunya a l'horitzó de l'any 2050, amb l'accent en els aspectes ambientals. La raó d'optar per aquest

enfocament en ventall no és per evitar assenyalar l'opció més probable, ni la que sembli més desitjable; més aviat es tractaria d'explorar hipòtesis divergents però igualment interessants. Atès que, de forma més o menys inconscient, tots tenim la tendència a menysvalorar el canvi, sembla oportú considerar opcions radicalment diferents i una mica extremes. Idealment, d'aquesta manera es pot enriquir el debat sobre quin és el millor futur per al territori de Catalunya. Els escenaris que es presenten són els següents:

- Cendres reconvertides: l'econacionalisme
- Sorra i palmeres: una nova estructura paisatgística i social
- Virtuals i, malgrat tot, reals: la Noosfera

L'econacionalisme

Tot va començar amb un desastre...

L'estiu del 2014 va ser terrible. Després d'un dels hiverns més secs registrats mai, l'arribada de la calor va portar una onada d'incendis que va assolir bona part del Principat. Més d'un terç de Catalunya era cremada, en graus diversos, a l'octubre d'aquell any. Les comarques més afectades van ser les de Tarragona (incloent la capital i el complex petroquímic); es pot dir que només el delta de l'Ebre i les nuclears es van salvar. La Catalunya central també va tornar a cremar rememorant imatges de l'última dècada del segle anterior i va arrasar zones que tot just tornaven a refer-se. Hi va haver incendis puntuals en indrets concrets que també van fer mal, com l'incendi de Sant Llorenç de Munt, que va

arribar a Terrassa i bona part de Sabadell, o el que va afectar el Golf de Roses. Van ser massa incendis, massa importants i massa simultàniament. S'hi van abocar una quantitat impressionant de mitjans, però no van ser suficients. Com a Catalunya, altres zones de la Mediterrània van patir greus incendis: el País Valencià, la Provença, Sardenya i Sicília, Croàcia, Creta, Xipre, Turquia. Pràcticament cap país riberenc se'n va escapar. La comunitat internacional va fer un gran esforç per ajudar, com a Catalunya, on després del dantesca incendi de la petroquímica de Tarragona es va aconseguir salvar les nuclears i es van evitar mals majors. Però, en conjunt, va ser com intentar adoptar un dic que perdía aigua per tot arreu. Només les pluges de finals d'octubre van poder posar final a l'estiu més terrible de la història catalana. Hectàrees i hectàrees de terreny calcinat, pèrdues enormes en conreus i granges, infraestructures i equipaments arrasats, pobles i ciutats enrunats, i un compte massa elevat de vides humanes. El 2014 seria recordat amargament.

El Projecte Fènix

Es tractava que el 2015 fos recordat per altres raons. Amb tal finalitat es va decidir fer un pacte polític per a la reconstrucció de Catalunya i totes les forces polítiques s'hi van sumar, conscients de la transcendència del moment. Es va anomenar «Projecte Fènix», que, tot i ser un nom una mica teatral, era una declaració de voluntat força literal. Es tractava de fer renéixer Catalunya de les seves cendres. Per impulsar aquesta operació es va escollir Miquel Rentís, un polític independent d'orientació ecologista, però que es va guanyar la confiança de la gent en la lluita contra els focs. El principi rector del Projecte Fènix (en endavant PF) era molt simple: com que gran part de Catalunya s'havia de reconstruir, es podia aprofitar l'avinentsa per realitzar unes quantes millores. Es va decidir posar l'accent en les qüestions ambientals (sobretot perquè hi havia la percepció social que l'arrel de

tot el problema havia estat la manca de consciència ecològica) i d'aquí l'elecció de Rentís. Però Miquel Rentís va anar més enllà de proposar un seguit de mesures de caire ambiental i polítiques per ampliar l'abast del PF; la seva proposta conjugava els trets bàsics de l'ecologisme polític, més aspectes d'identitat cultural, amb una certa vocació social. Amb el temps la proposta de Rentís s'ha considerat com l'inici del que ara s'anomena econacionalisme.

El principal problema del PF era el finançament. Tothom era molt conscient que fins i tot el més meravellós dels projectes no valia res si no es disposava del capital per tirar-lo endavant. Per això es va decidir tirar pel dret i fer una proposta agosarada: Catalunya es convertiria en un gran laboratori de proves d'aplicació del desenvolupament sostenible a canvi del suport de la comunitat internacional. La idea era simple: aplicar els principis de l'Agenda 21 per veure quina era la millor manera de desenvolupar-la i replicar-la arreu. Òbviament, el suport material de les instàncies internacionals va ser escàs, però el reconeixement i suport moral va ser molt més important. Això va permetre que els responsables del PF, mitjançant una política d'esponsorització bastant hàbil, aconseguissin diners per posar en marxa el PF.

Rellançar l'activitat econòmica

Una de les primeres mesures concretes va estar rellançar l'activitat allà on havia quedat més malmesa. Una part important dels nous llocs de treball es va destinar a tasques de recuperació del territori, incloent-hi la reparació d'infraestructures. Tot seguit es va començar a reconstruir el sistema industrial. Per fer-ho es va decidir seguir unes pautes de maximització de recursos. Amb aquest objecte es va propiciar la creació de parcs industrials de cycle tancat. Aquests parcs van implicar la recolocació d'algunes indústries. Atès que moltes s'havien de reconstruir i que els focs havien provocat petits moviments de desplaçats dins del Principat, la mesura de la recolocació d'indústries es

va fer de forma prou suau i sense friccions socials; bàsicament tothom volia tornar a treballar i refer la seva vida.

Paral·lelament, es va fer una política de promoció del treball descentralitzat i asincrònic. Com que era força més barat reparar els sistemes de comunicació que les carreteres es va fer veure a la gent que era més senzill fer viatjar la feina que no pas les persones. Però no tothom estava acostumat o preparat per a aquesta mena de treball. Es van haver de crear uns centres d'assistència al teletreball on la gent podia resoldre problemes i dubtes, o bé realitzar la seva feina si no podia fer-la des de casa.

Alguns dels sectors econòmics tradicionalment importants havien quedat molt tocats: el turisme de la Costa Daurada i del Garraf, la vinya del Penedès, la indústria agroalimentària d'Osona i del Solsonès, la petroquímica de Tarragona, el tèxtil de Terrassa i alguns més. Per a alguns, el futur passava per la recuperació i l'adopció de noves tecnologies més eficients i ecològiques; per altres, l'opció millor era cercar nous jaciments d'activitat. Per això es va donar un gran impuls en la detecció i l'establiment de nous jaciments d'ocupació. Les universitats catalanes hi van jugar un paper important pel fet de potenciar la seva tasca de recerca i formació.

Algunes de les iniciatives que van tenir, i encara estan tenint més èxit van ser les basades en el capital de coneixement dels seus promotors, fent bona la fama d'emprenedors dels catalans. Així, àmbits com: la sanitat, l'educació, el disseny (tècnic i artístic), l'arquitectura, la comunicació, l'art, la publicitat, la gestió i les activitats diverses que cauen dins de l'àmbit de les ONG i els moviments alternatius van resultar molt prometedors.

Però si el desenvolupament en el sector terciari va ser meritori no ho va ser menys el que es va aconseguir en la indústria i el camp. Aprofitant els resultats positius dels primers parcs industrials, es va promulgar una legislació força agosarada en matèria ambiental, que obligava les indústries a adoptar mesures per reduir l'impacte negatiu

tiu de les seves activitats. Després d'algunes dècades de vigència d'aquesta legislació es comencen a veure els seus efectes. Ara molta gent ja no es recorda de les protestes inicials, sobretot quan Catalunya comença a ser un referent mundial en matèria ambiental i torna a atreure molta activitat econòmica. Actualment, i per causes semblants, el camp català presenta una imatge molt recuperada. Després de més de quaranta anys del gran foc (tot i que mai s'ha aconseguit eradicar del tot la plaga dels incendis) ja quasi no hi ha taques grises en el paisatge. Atès que no es podia competir amb els grans productors agrícoles mundials, es va optar per aconseguir una producció de primera qualitat adreçada primordialment al mercat interior. Es van provar conreus i tècniques diverses per optimitzar la producció, es va procurar fugir de sistemes d'alt impacte com els hivernacles de plàstic, emprant, quan ha calgut, l'enginyeria genètica. La recuperació dels boscos va ser més difícil; per això es va crear l'impost forestal. L'impost forestal es basava en un principi molt simple: els boscos produeixen beneficis per a tot el territori, tots ens en beneficiem; per tant, és just que tots col·laborem al seu sosteniment. Per als propietaris aquesta mesura va suposar un ajut important. Això, més una gestió forestal adient i una aposta per l'aprofitament dels seus recursos, ha permès als nostres boscos refer-se. Avui dia s'utilitzen tècniques de silvoramaderia i altres aprofitaments atípics (bolets, herbes medicinals i altres) garanteixen que els boscos es mantinguin en bones condicions sense resultar gravós per als propietaris.

Arquitectura i urbanisme

Però on segurament s'han notat més els canvis és en els pobles i ciutats. Les directrius del PF van ser molt clares en la reconstrucció dels nuclis cremats. Arreu es van aplicar tots els coneixements, tècniques i teories per fer les cases més eficients ambientalment; a més, les innovacions en domòtica les van fer més còmodes i confor-

La proposta de Miquel Rentís conjugava els trets bàsics de l'ecologisme polític, més aspectes d'identitat cultural amb una certa vocació social: l'econacionalisme.

tables. Externament les cases han incorporat alguns dels principis de permacultura, sobretot en grans ciutats, on teulades, façanes i patis s'han cobert de plantes per ajudar a reduir soroll i fer l'aire més respirable. En alguns llocs les cases s'enterren per no malmetre el paisatge, en altres tenen formes orgàniques per resistir millor les condicions climàtiques. Ara ja totes les cases tenen canalitzacions d'aigües grises i negres independents i moltes compten amb mecanismes naturals de depuració; plaques solars; sistemes d'aïllament tèrmic i sonor, dispositius de control integrats i sistemes multifunció de comunicació. Darrerament, la irrupció dels materials intel·ligents està obrint possibilitats mai vistes ja que eliminen la necessitat de mobiliari, permeten moure parets a voluntat, redissenyar les canalitzacions, alterar la composició -o la localització- de serveis i cuines, utilitzar una paret com a pantalla i, vaja, sembla que aquí l'únic límit és la imaginació de cadascú. Com ja deu ser evident a hores d'ara la circulació i els desplaçaments també han evolucionat molt. En primer lloc, un dels objectius més importants del PF era reduir en dos terços els desplaçaments en vehicles privats amb motor. Per aconseguir-ho es van dissenyar un seguit d'estratègies basades en tres principis: la concentració, l'asincronia i l'educació.

El principi de la concentració es va intentar aplicar eliminant al màxim la necessitat d'agafar el cotxe per desplaçar-se. Amb aquest propòsit es va tractar de reduir o eliminar els desplaçaments, i es va fer de dues maneres: primera, mitjançant la localització dels nous parcs industrials seguint criteris de proximitat o d'accessibilitat amb transport públic; segona, mitjançant l'aplicació de fórmules de teletreball. Precisament el teletreball era una de les eines més importants per aplicar el principi de l'asincronia doncs permetia -permet- una major flexibilitat en els horaris personals evitant que tothom hagi de fer-ho tot al mateix temps. El principi de l'educació va implicar la realització d'un esforç pedagògic i de comunicació important per acom-

panyar totes les mesures; a més a més, va involucrar una política de dissuasió perquè la gent no agafés el cotxe. Per això, es va dissenyar una estratègia que desincentivava la utilització del vehicle particular emprant mesures que complicaven l'estacionament a segons quins llocs o que allargaven el temps de viatge. Paral·lelament, calia garantir que hom trobés el que pogués necessitar a prop de casa seva (principi de concentració).

Amb tot, l'aparició de noves tecnologies en les darreres dècades ha permès aplicar nous sistemes a la circulació de persones i béns: vehicles que funcionen amb energies renovables en règim de lloguer o sistemes de desplaçament personal fan que els principis del PF en aquest apartat estiguin sota revisió i actualització en l'actualitat.

Les nostres comunitats gaudeixen ara d'una qualitat de vida molt alta i exporten el sistema de vida a altres contrades amb la convicció que, quan es vol, es pot trobar la manera de conjugar el respecte a la natura amb el desenvolupament humà.

Sorra i palmeres: una nova estructura paisatgística i social

Els experts ho van avisar...

Però la majoria es va estimar més no fer-ne cas. Altres vegades s'havien pronosticat desastres i no havien arribat a passar; per això, la gent es va estimar més pensar que les coses ja s'arreglarien. Malauradament no va ser així, van empitjorar. Els gasos causants de l'efecte hivernacle es van anar acumulant a l'atmosfera, fins i tot a un ritme més accelerat que en dècades anteriors, a causa de la industrialització de més i més països. Com a resultat de tot això, la temperatura es va anar elevant, i ho continua fent. Al principi l'escalfament va ser gradual, però més endavant es va accelerar. De fet, això tampoc podia ser una sorpresa. Tal com es va avisar, l'escalfament de la temperatura ha estat -és- un procés molt més ràpid del que molts volien creure.

Els efectes es veuen arreu:

Les estratègies dissenyades per reduir en dos terços els desplaçaments en vehicles privats es basen en tres principis: concentració, asincronia i educació.

- L'àrea de gel als pols s'ha reduït un trenta per cent, i continua minvant, i provoca que el nivell del mar hagi pujat més de dos metres. Les zones costaneres més baixes del planeta s'han negat. En alguns casos la reculada de la línia de la costa ha estat de diversos quilòmetres. Aquestes inundacions, pel fet de la concentració de població en zones litorals, han causat èxodes massius. L'única part positiva és que alguns han vist com, de sobte, el seu habitatge ha quedat a primera línia de mar. En el cas concret de Catalunya, els efectes més espectaculars han estat la reculada dels deltes (principalment el de l'Ebre), que ara han esdevingut estuaris, i la inundació de nuclis turístics. Aquest darrer fenomen ha tingut un impacte visual notable: els grans grataccels de primera línia de costa han quedat amb la planta baixa coberta de d'aigua, fins al punt que alguns hotels han reconvertit les seves plantes baixes en parcs aquàtics. Però l'augment del nivell de l'aigua no ha estat l'únic problema, actualment la majoria de les infraestructures turístiques són equipaments fantasmes.
- La segona gran conseqüència de l'escalfament ha estat l'augment de les zones desèrtiques i el desplaçament de les àrees temperades cap als pols. Actualment hi ha una gran franja de terres desèrtiques a banda i banda de l'Equador que abasta fins i tot territoris anteriorment temperats. Per contra, zones que prèviament tenien un règim climàtic més sever han vist com es suavitzava considerablement. A Europa l'escalfament ha provocat un fenomen diametralment oposat al que succeïa a finals del segle XX; en aquelles dates la gent benestant del nord i el centre d'Europa s'establia al sud cercant sol i bon temps; ara la gent acomodada del sud d'Europa es trasllada al nord cercant un clima més benigne i menys sec. Vist en perspectiva, resulta divertit que Anglaterra hagi esdevingut la imatge referencial de territori amb bon clima. Catalunya, malauradament, queda

dins de la zona àrida i ha esdevingut en la seva major part un territori desèrtic.

Migracions massives

El principal problema no ha estat tant l'escalfament en sí mateix com els seus efectes col·laterals. Catalunya era un país tradicionalment afectat per sequeres i amb un nivell tecnològic suficient per acarar la nova situació. En essència es tractava de fer un ús molt més racional de l'aigua, tot desenvolupant sistemes que permetessin afrontar millor l'increment de temperatures. Però, paradoxalment, va ser precisament aquesta major capacitat tecnològica la que va perjudicar el territori.

Després de dècades d'haver-nos acostumat a prémer botons per solucionar qualsevol de les nostres necessitats, la gent no va entomar bé que la nova situació fes menester adoptar canvis d'actitud i de forma de vida. Senzillament esperaven que algun descobriment o algun nou giny ho arreglés tot. Als primers senyals de deteriorament del nivell de qualitat de vida la gent amb més recursos econòmics va marxar cap a zones on el clima fos més favorable. Però, és clar, per malament que es pogués estar a Catalunya, més al sud s'estava molt pitjor. Progressivament, les onades migratòries de gent procedent del Magrib i de la zona subsahariana es van fer més i més importants. L'arribada de més i més gent va resultar problemàtica per dues raons: la primera tenia a veure amb l'arribada de nou vinguts en si, fet que sempre pot provocar algunes tensions. La segona era molt més tangible; la incapacitat del mercat laboral de poder absorbir els nous contingents de persones en edat laboral. Aquest factor va augmentar la tensió social. Com en anteriors immigracions, els recent arribats estaven disposats a treballar en condicions molt pitjors que la gent del país. El sentiment de rebuig vers els immigrants es va accentuar. Es pot dir que l'abundància d'aquesta mà d'obra va ser un dels factors que va contribuir a desregularitzar aspectes de la vida econòmica.

El turisme ha estat el sector que ha experimentat canvis més dramàtics durant aquests anys. En un primer moment, quan els estius es van tornar més llargs i calorosos, el sector turístic ho va saludar com la possibilitat d'allargar la temporada turística i evitar l'estacionalitat excessiva. Tothom va pensar que allò era molt positiu. Fins i tot des d'un punt de vista ecològic semblava bo evitar les concentracions d'estius passats. Els tour-operadors s'hi van abocar i unes campanyes de promoció hàbils van fer que la temporada alta s'allargués de maig a octubre. En els anys vint es van viure les millors temporades turístiques mai registrades, i es van assolir els vint milions de visitants. Tothom es fregava les mans. Mentrestant, els senyals anaven apareixent: el mar anava pujant, lentament al principi, i es menjava les platges; les collites eren cada cop pitjors; els boscos eren més i més secs i els embassaments tenien el cabals més baixos del segle. A principis dels trenta els estius van començar a ser massa insuportables per als turistes del nord; moltes platges eren, tot just, un filet de sorra i l'aigua començava a escassejar en moltes comarques. Com a solució d'emergència es va pensar a moure les vacances cap a la primavera i la tardor i fer venir aigua de més lluny (es va presentar l'idea peregrina de capturar icebergs i portar-los a Catalunya). Malgrat aquestes i altres iniciatives els índexs d'arribada de turistes van començar a caure, suaument a l'inici, en barrena al final, per no refer-se mai més. La decadència turística de Catalunya va ser replicada per l'emergència d'altres destinacions com Escòcia, Bèlgica, Holanda i, posteriorment, Escandinàvia i, fins i tot, Islàndia. Actualment, el turisme és una activitat bastant marginal lligada a esports d'aventura i a activitats culturals (i és que, on més del món es pot visitar un monestir cistercenc o una capella romànica enmig del desert?).

Però, com ja s'ha dit, l'economia de Catalunya era prou diversificada i hagués pogut refer-se. El sector industrial restava menys afectat per aquests esdeveniments i, en principi, podia mantenir la seva activitat, però

el factor inesperat va ser el gradual canvi de la composició de les plantilles. Com ja s'ha esmentat, la gent amb més possibilitats va començar a traslladar-se cap al nord. Aquest fenomen es va iniciar tímidament als anys trenta, però als quaranta ja era una tendència consolidada. Tant és així que fins i tot algunes empreses també van començar a cercar noves localitzacions. Això va provocar un lent però constant degoteig de personal a les empreses, començant per les feines més qualificades però perllongant-se a tota la cadena de producció posteriorment. Això va propiciar que s'hagués d'agafar personal procedent de contingents immigratoris que sovint no tenien la formació més adient. Òbviament la formació és una qüestió que es podia solucionar amb relativa facilitat, però el cert és que les grans empreses van encetar una estratègia nova: es van adonar que la composició social i cultural de Catalunya estava canviant i van adoptar mesures per respondre-hi. En primer lloc, van considerar que Catalunya no recuperaria el nivell tecnològic que havia tingut abans i que, per tant, els centres de recerca i desenvolupament havien de traslladar-se a altres localitzacions. Per raons anàlogues, calia canviar l'enfocament de la producció al Principat. Les fàbriques o bé havien d'automatitzar-se o bé concentrar-se en aspectes en els quals el treball manual fos primordial. A la pràctica, va significar implantar a Catalunya el que abans s'havia fet al Magrib. Aquesta arribada de treballadors immigrants va permetre a les empreses pressionar per desregular alguns aspectes de les relacions laborals. Això va ser possible gràcies al fet que els treballadors nous no tenien una cultura sindical desenvolupada i venien de patir unes condicions laborals molt pitjors, i, per l'altra, per la permissivitat de les instàncies públiques, temoroses que una negativa significués la marxa de més empreses.

Actualment la situació econòmica s'ha estabilitzat, dins d'una reducció general d'activitat. Catalunya sembla haver superat el pitjor de la crisi. Tot i la pèrdua del sector turístic, l'enderroc i la reconversió o la recu-

peració de moltes de les antigues infraestructures hoteleres i de lleure proporcionen força llocs de treball. El sector primari també viu una lenta recuperació gràcies a tècniques que han introduït persones provinents d'àrees tradicionalment àrides.

Un país diferent

El que és innegable és que l'aspecte de Catalunya ha patit un canvi profund a causa d'unes circumstàncies que encara poden empitjorar. Però no només podem culpar el clima de les modificacions sofertes. Els incendis forestals van ser un terrible aliat de les sequeres a l'hora de desertitzar àmplies zones del territori. El bosc impenetrant abans en moltes parts del Principat es veu ara limitat als Pirineus i a la cara nord d'algunes carenes. Resulta irònic mantenir topònims amb substantius relacionats amb la «selva». Però allà on hi ha aigua els conreus creixen com veritables oasis puntejant de verd un territori ocre i marronós. On abans campaven alzines o pins, ara les palmeres senyoregen. Qui ho havia de dir que la dèria del consistori barceloní del tombant de segle de plantar palmeres per tot arreu seria tan profètica!

En un altre ordre de coses, el paisatge urbà també s'adapta a les noves condicions. Les noves edificacions tenen parets més gruixudes i incorporen sistemes de ventilació i il·luminació més adients a la nova situació. Inversament al que passava dècades enrere, ara ningú no vol viure en els àtics ni els entresols; baixos i semisoterranis són els més buscats. Però la majoria de les cases antigues no poden adaptar-se a les noves situacions; climatitzar-les resulta massa car i s'imposa l'enderroc i la reconstrucció. Val a dir que els edificis del primer terç del segle XX tenen millors condicions en la majoria dels casos que els construïts posteriorment. La lenta però continuada substitució de població autòctona per contingents d'immigrants ha tingut efectes arreu. Moltes escoles utilitzen l'àrab com a segona o primera llengua en detriment del castellà i català, tot i que, en general, l'ensenyament

encara és laic, o moderadament confessional. Arreu hi ha batlles, regidors i diputats d'origen africà. Tant és així que fins i tot algun partit ha canviat el seu nom. S'haurà remogut Companys a la tomba en saber que el seu partit ara es diu «Esquerra Islàmica de Catalunya»? Bé, pitjor ho deuen passar els nacionalistes representats ara pels partits panafricanistes com la «Lliga Africana Democràtica». ...s clar que, després de tenir el primer president de la Generalitat d'origen magrebí (conegut per haver sortit de petit en un anunci de televisió parlant en català), ara això semblen foteses.

La recuperació del Mediterrani

Si algú ha resultat beneficiat de tot aquest canvi, aquest possiblement ha estat el mar Mediterrani. Després d'haver arribat a ser gairebé una claveguera a cel obert, el Mare Nostrum sembla estar en procés de recuperació. Les raons són diverses.

En primer lloc, la pèrdua de població en termes absoluts de les regions mediterrànies. L'empitjorament de les condicions, climàtiques primer i ambientals després, va fer que una part important de la població emigrés, i la gent que es va quedar ha mantingut una taxa de natalitat més baixa. També cal tenir present que el tipus d'activitat que s'hi realitza ara és menor, en termes globals, i menys contaminant. Finalment, i de forma destacada, cal remarcar l'absència dels allaus estivals de turistes que ha contribuït decisivament a l'alleujament de la pressió ambiental a tota la riba mediterrània. Després de quasi dues dècades de lenta recuperació els efectes es comencen a veure. Un dels senyals més espectaculars és l'aparició d'esculls coral·lins. A Catalunya aquest fenomen s'ha potenciat emprant runa d'edificis com a base per als coralls, i ja hi ha qui pensa que en poc temps el Mediterrani serà com el mar Roig del passat. Però no tot és tant afalagador; si bé les poblacions de peixos es recuperen, altres espècies com les tortugues, els taurons, les balenes i les foques s'han

extingit. L'esperança és que grups provinents d'altres zones s'hi instal·lin com han començat a fer alguns dofins.

Per als més vells el canvi ha estat dur i bastant sobtat. La majoria no esperava haver de viure el canvi; pensaven que si la situació havia d'empitjorar seria quan ells ja no hi fossin. A les noves generacions els sobta que els diguin que el Montseny era un tapís boscos impressionant, que la Selva feia honor al seu nom i que Montserrat era quelcom més que un massís de roca enmig del desert que el vent i l'erosió desfan a ulls vista. ...s clar que el santuari de Montserrat encara manté un alt grau de significació espiritual. El fet que la verge sigui negra fa que els immigrants africans l'assenyalin com l'anunci de la seva arribada al Principat. Per aquesta raó, i per tal de poder acomodar les diverses religions i sensibilitats que han anat arribant a Catalunya, el monestir ha esdevingut ecumènic.

Lentament sembla que la situació del planeta es va estabilitzant. Segurament la temperatura i el nivell del mar encara pujaran més abans d'aturar-se i -esperem- començar a baixar. Ara sembla que hem après la lliçó i que no tornarem a caure en els errors del passat. El cost ha estat alt però sembla que malgrat tot ens hem pogut adaptar i sobreviure. Catalunya mira el futur amb incertesa però amb la convicció que les crisi són també època d'oportunitats.

Virtuals i, malgrat tot, reals: la Noosfera

Des que William Gibson va definir el concepte de ciberespai...

... com l'espai fictici creat per la utilització simultània dels canals de comunicació telemàtica dels seus usuaris, molts van intentar convertir aquest espai conceptual en quelcom tangible. Avui dia tenim la Noosfera que tot i que no és tangible en el sentit literal del terme sí que defineix un espai de relació real més enllà de la nostra voluntat de crear-lo.

La Noosfera és un espai de comunicació intel·ligent. ...s un espai en tant que la seva existència no va lligada al fet concret de transmetre o portar missatges. ...s un àmbit comunicatiu en la mesura que va més enllà de la mera transmissió per esdevenir un nexa on compartir significats i promoure la comprensió. I és intel·ligent per les seves capacitats d'adaptació i aprenentatge. D'igual manera que la vida ha creat un fi tel al voltant del planeta, la biosfera, on prospera i es desenvolupa, la intel·ligència ha creat un entorn on poder evolucionar: la Noosfera. Però arribar a descriure la Noosfera més enllà d'això és tot un repte, quelcom semblant a la història de diversos cecs intentant descriure parts del cos d'un elefant; cadascú copsa la part que li és més propera o atractiva i defineix el tot d'acord amb aquesta visió parcial. Per exemple, els joves opten per dir que és total, o «guatxis» (o el que sigui que diguin els joves avui dia); una persona religiosa destaca els seus aspectes espirituals; un «tecnofreak» (persona tecnofílica en grau extrem) diu que és literalment el seu somni convertit en realitat; una persona gran ho veu com una segona joventut; i així anar fent. De fet, sembla que l'experiència més propera és la sensació d'estar fora del propi cos que han tingut algunes persones clínicament mortes. Al capdavant d'això es tracta, de deixar el propi cos per passar a ser pur impuls elèctric en una dimensió delimitada per la capacitat de comunicació de les persones que hi «viuen» o la utilitzen.

Però potser convé recapitular una mica i veure com es va arribar a aquest estadi.

Realitat virtual?

Cap al final de la primera dècada del segle, l'antiga xarxa d'Internet s'estava consolidant com el principal mitjà de comunicació. No només permetia accedir a webs i correu electrònic sinó que estava reemplaçant telèfons, faxes i televisions, les funcions dels quals es podien fer millor a través de la xarxa. Amb el canvi de dècada la xarxa va rebre un impuls important i

Actualment, el turisme és una activitat bastant marginal lligada a esports d'aventura i a activitats culturals. I és que, on més del món es pot visitar un monestir cistercenc o una capella romànica enmig del desert?

va augmentar enormement la seva capacitat i funcionalitat. Internet va deixar de ser una eina o un canal de comunicació per passar a ser un nou entorn de l'activitat humana. Va ser amb el canvi de dècada, cap al 2020, quan va començar a rebre el nom de Noosfera.

Però, és clar, aleshores encara no era possible immersió totalment. Ja feia temps que els hackers, ciberpunks i d'altra fauna cibernètica es delien per arribar a l'interface neuronal: la possibilitat de connectar directament el cervell a la Noosfera. Experiments amb fusió de xips i neurones semblaven prometedors però amb humans els resultats eren molt decebedors; els voluntaris dels experiments patien importants lesions cerebrals. A finals dels anys vint, i després dels darrers fracassos, el tema s'havia refredat molt. Els avenços en realitat virtual permetien una experiència sensorial de molta qualitat i semblava que potser no calia anar més enllà. Però al 2031 un esdeveniment ho va canviar tot. Durant un vol espacial es va produir un accident; un astronauta al qual se li estava registrant l'activitat cerebral va rebre una descàrrega elèctrica i, d'alguna manera, va transferir la seva consciència a l'ordinador de la nau. Malauradament l'astronauta va morir i tot plegat va durar uns pocs segons, però les dades certificaven la certesa de l'esdeveniment. S'especulaven un seguit d'hipòtesis per explicar el fet: uns apuntaven que podia haver estat provocat per la gravetat zero; altres adduïen alguna mena de radiació còsmica; fins i tot, alguns creien que el desencadenador havia estat un impuls electromagnètic. De qualsevol manera, de seguida es va començar a investigar per descobrir-ho i, eventualment, reproduir el fenomen.

No cal dir que, evidentment, el projecte de recerca va ser un èxit. Al 2036 hi va haver el primer procés d'immersió reeixit. Mitsuko Watanave, un dels directores de la investigació va ser el primer ésser humà a esdevenir pura consciència a la Noosfera. En un primer moment no se sabia com tornar la consciència al cos, per la qual cosa només

s'acceptaven candidats grans; es considerava que ja havien viscut prou i era menys probable que volguessin tornar. Per raons semblants també s'acceptaven persones amb discapacitats físiques importants amb les quals no haguessin funcionat els injerts biònics. El principal escull era que la persona havia d'estar en un estadi proper o llindant amb la mort per immersir-se amb èxit. Això feia que els cossos d'aquestes persones s'haguessin de mantenir en unitats de vigilància intensiva, cosa que encaria molt tot el procés i suposava un perill per als subjectes que no aconseguien sobreviure a la mort del seu cos. Ben aviat es va trobar la solució: la biostasi. El procés de posar un cos en biostasi va resultar ser ideal per desencadenar la immersió, alhora que un cos en biostasi es podia conservar de forma molt més econòmica i l'esperança de vida era, potencialment, il·limitada.

Cap a finals de la dècada dels anys 30, el procés estava força perfeccionat. Aleshores es va començar a pensar en noves aplicacions per a la immersió. Una de les primeres va ser l'exploració espacial. Qualsevol viatge que anés més enllà de la lluna implicava lapsos de temps molt llargs que suposaven complicacions de tota mena. Hivernar els astronautes no era una bona solució atès que el procés de restauració no estava prou perfeccionat. La immersió oferia la possibilitat de transferir una o diverses consciències humanes als ordinadors d'una nau, sense haver d'atendre les necessitats dels seus cossos. Aquesta opció era -és- infinitament millor que intentar controlar la nau a distància des de la Terra. A més, es poden deixar còpies de seguretat dels astronautes, amb la qual cosa ni la seva vida ni la seva consciència perillen. Actualment la primera fase de la colonització de Mart està en marxa i es preveu que en pocs anys hi podrà haver els primers assentaments permanents.

La solució a la sobrepoblació

De totes formes, malgrat que encara no sigui viable enviar gent a les estrelles físicament a la Terra els efectes del creixement

de la població comencen a ser preocupants. És per aquesta raó que en la darrera dècada han començat a propugnar-se campanyes massives d'immersió.

El principi subjacent d'aquestes campanyes és ben senzill: és molt difícil assolir uns nivells de confort alts per a tota la població (set mil milions de persones no donen per a massa floritures), però a la Noosfera sí que és possible que tothom visqui amb el màxim confort. Fins ara, dos-cents milions de persones ja s'han immersit, nou-cents mil de les quals són catalanes. El principal escull és el manteniment dels cossos en biostasi, la qual cosa comença a ser un problema logístic important i un consum de recursos i energia prou considerable. De moment la solució ha estat la creació de magatzems orbitals, els quals necessiten menys energia per mantenir els cossos i on hi ha menys possibilitats de deteriorament. Segons les previsions, a final de segle un terç de la població estarà immersida, la qual cosa -se suposarà- representarà un alleujament de la pressió humana sobre la biosfera.

Però això no està tan clar. Tot i que el consum d'energia i recursos s'ha reduït molt proporcionalment, en termes absoluts tot just ha baixat una mica. Per molt que la Noosfera s'abasteixi en la seva major part d'energies renovables no contaminants i que els seus components siguin reutilitzables i reciclables, segueix sent un sistema molt gran (de fet la instal·lació més gran del planeta) i segueix creixent, tot suposant una pressió afegida sobre una biosfera que ja està prou malmesa.

De totes formes, a aquestes alçades, podríem renunciar a la Noosfera? Ara com ara la Noosfera s'ha convertit en el principal àmbit d'interacció humana, tant per als immersits com per als que no ho estan. Cada dia bilions, zilions de bits d'informació circulen i permeten que les persones parlin, mirin, escoltin, sentin, comerciïn, ensenyin, aprenguin, es distreguin, s'estimin, es facin la punyeta, s'associïn, decideixin, s'enriqueixin, s'empobreixin, descobreixin coses noves, creïn, destrueixin, assoleixin, etc. Tot plegat no sembla fàcil de substituir.

En el plec de descàrrecs es pot dir que l'impacte de la Noosfera és qualitativament molt més baix que el d'altres activitats humanes, però el que manca en intensitat ho supleix la quantitat. Els defensors de la Noosfera argumenten que qualsevol altre sistema seria probablement molt més ineficient energèticament. Els opositors repliquen que la Noosfera es sosté sobre un engany, la ficció de pensar que un sistema com aquest es pot sostenir al marge de la Biosfera.

Canviant de tema, el fet de ja portar gairebé dues dècades amb persones immersides presenta un seguit de situacions novedoses i molt interessants. Per una banda, aquestes persones han anat reformant l'entorn de la Noosfera i han creat ecosistemes virtuals on es troben a gust. A la Noosfera no hi ha lleis físiques que impedeixin que els humans habitin entorns aquàtics o aeris, que convivin amb dinosaures o sers mitològics. ...s més, res no impedeix que una persona adopti la forma d'un dofí, d'una oreneta, d'un dragó, d'un brontosaure o, fins i tot, una barreja de tots. El que resulta apassionant és que cada entorn, per molt que respongui al disseny capriciós d'una persona, acaba desenvolupant unes relacions de dependència que el transforma en un ecosistema. El camp de recerca és enorme, i els ecòlegs de la Noosfera investiguen per trobar les pautes en aquests entorns que, altrament, presenten una diversitat astoradora.

Una nova mena d'humanitat?

Amb tot, la pregunta encara és si la Noosfera pot emancipar-se de la dependència que té de la biosfera; és a dir, si realment pot esdevenir una nova dimensió humana en sí mateixa. Les implicacions d'aquestes qüestions són molt profundes i no sembla que es puguin respondre a curt termini. En qualsevol cas, una certesa s'obre camí: la vida, ni que sigui virtual, troba la forma de créixer i de desenvolupar-se. L'aparició de formes de vida a la Noosfera que ningú no ha creat n'és una prova. Un altre factor que segurament tindrà un impacte aquí serà

el dels fills virtuals. Algunes persones van immersir-se amb la seva parella i la seva família, altres han trobat parella a la Noosfera i reivindiquen el seu dret a formar família, ni que sigui virtual. Fins ara s'han aturat les iniciatives en aquest sentit pels dubtes que existeixen sobre si seria viable concebre un fill a la Noosfera i quins efectes podria tenir, però les demandes continuen i han originat un debat encès.

Entre les diverses postures trobem un ventall amplíssim: hi ha organitzacions religioses en contra (les tradicionals), però les noves esglésies virtuals hi estan a favor; les associacions feministes han donat suport a la possibilitat sempre que no discrimini les dones; també hi ha grups d'homes que han demanat que, si s'arriba a fer, els homes també puguin experimentar l'embaràs; i encara hi ha posicions més extremes. Òbviament, ningú no pot assegurar a hores d'ara que ja no hi hagi nens concebuts virtualment. Diversos experts asseguren que no només és possible fer-ho sinó que és relativament senzill i, àdhuc, que tindrà molts avantatges per als nou nats: atès que mai no hauran experimentat la sensació de tenir un cos, seran capaços d'anar més enllà en la immersió i de descobrir aplicacions noves que ara no podem pensar. De totes formes, si finalment es confirma l'existència de fills virtuals, això suposarà l'eliminació d'una de les darreres limitacions de la immersió davant la vida presencial.

En qualsevol cas, tot el debat està tenint una conseqüència inesperada. Molts dels immersits comencen a pensar que la Noosfera requereix sistemes de regulació propis amb institucions pròpies i diferenciades de les del món presencial. L'idea de crear una organització política específica per a la Noosfera ha tornat a ressorgir amb força. Fins a la data, el fet que els immersits tinguessin els seus cossos fora de la xarxa els aturava, però ara que sembla que existiran éssers totalment virtuals, les coordenades han canviat. L'argument principal és que els immersits estan creant una nova mena d'humanitat i, per tant, cal que la

Noosfera tingui institucions i sistemes d'organització propis i diferenciats. Sembla que els propers trenta anys seran encara més transcendents que els trenta anteriors. Però pocs, immersits o no, dubten que s'obri un nou període per a la humanitat, ja sigui de base de carboni o de base de silici ●

D'igual manera que la vida ha creat un fi tel al voltant del planeta on prospera i es desenvolupa (la biosfera), la intel·ligència ha creat un entorn on poder evolucionar: la Noosfera.